

Barcelona, 1964

GEMMA LIENAS

El dia que ell es va posar malalt va ser com si haguessin apagat el llum. Em va semblar que el pis es quedava a les fosques. És clar que em podeu demanar qui sóc jo per fer un judici tan taxatiu d'aquella situació que, al capdavant, a mi particularment em va comportar pocs canvis reals. Perquè jo vaig continuar tenint el meu plat a punt, les meves estones de lleure i les meves racions de moixaines... Però, què voleu, res no va ser ja igual que abans perquè, amb l'aparició dels símptomes, l'humor de la família va canviar i, de retruc, va enterbolir-se l'atmosfera. I és que, quan dic que vam perdre la lluminositat, ho dic en sentit metafòric, si s'entén el que vull dir: la vida va tornar-se menys alegre, més continguda. I això que fins aleshores la tranquil·litat havia estat sempre una quimera que només es materialitzava quan la canalla era al llit. Quatre nenes i dos nens són moltes criatures perquè en una casa hi predomini el silenci. I no obstant això, quan ell es va posar malalt, les criatures van aprendre a jugar sense fer soroll.

Segons ells dos, l'home i la dona, l'inici de la malaltia va ser sobtat i molt inesperat, tot i que ell podria arribar a admetre que els episodis d'insomni de les matinades de l'últim mes tal vegada l'haurien d'haver alertat. Ell, que sempre havia dormit d'una tirada, es va trobar amb els ulls oberts a partir de les cinc, un dia i un altre i tots els altres. Amb tot, no havia considerat que pogués ser un indicatiu de cap problema de salut; si per cas, una molèstia empipadora. Si m'ho haguessin demanat a mi –i ningú no ho va fer-, hauria dit que ja s'olorava que alguna cosa estava a punt de produir-se. I quan dic que s'olorava vull dir exactament que l'olor d'ell havia canviat. Per sota de la seva colònia habitual, jo li notava a la pell uns efluvis lleugerament dolços, com els de les castanyes torrades, que em van indicar que devia estar malalt. Les malalties ho tenen, això de canviar l'aroma de les persones. Per exemple, un nen amb febre fa olor de curry i una criatura que té diarrea, la fa de mostassa. Però, ja us dic, la meva opinió no va ser requerida, de manera que no els vaig poder prevenir, i el dia que ell va decidir no tornar-se a llevar, la dona no ho va entendre. D'altra banda, ell, que era l'afectat, tampoc. Només sabia que no tenia forces per a res, que es veia incapaç de sortir del llit i de fer front als problemes laborals del petit taller del qual era propietari,

que tant se li'n donava tot i que, sobretot, només volia que el deixessin en pau, que ningú no el molestés.

Ella, primer per solidaritat i més endavant per egoisme i carregada de raó -la família, econòmicament parlant, anava a la deriva-, entrava a l'habitació per provar de convèncer-lo. Li deia que, tanta voluntat com havia tingut sempre, només que fes un esforç i es sobreposés a aquella mena de deixadesa... Les seves paraules no obtenien cap resposta, perquè ell, gairebé catatònic, amb prou feines movia molt lleument les parpelles per dir que no l'emprenyés més. Ella no llençava l'esponja així com així. S'hi estava molt estona, al seu costat, asseguda a la petita butaca on hi havia encara la roba que ell hi havia deixat la nit que es va ficar al llit per no tornar-ne a sortir en una bona temporada. Ella havia enretirat una mica els pantalons per no rebregar-los més i s'havia recolzat al respall. De tant en tant, ella tancava els ulls, com si dormís. Jo, però, sabia que no ho feia. Quan els tornava a obrir, se'l mirava a ell fixament i li parlava. Li insistia perquè fes un esforç i sortís del llit. "Almenys per dutxar-te i afaitar-te, home...!", deia.

En aquell punt, jo li donava tota la raó. Ell, que sempre havia estat molt polit, feia fàstic. Amb la barba d'uns quants dies, els cabells greixosos i esbullats de tant arrossegar-los pel coixí, el pijama arrugat com si fos una pruna seca... El pitjor de tot, però, era la barreja de ferums que deixava anar. I us ho dic jo, que tinc un olfacte fi i a la vegada avesat a un espectre amplíssim d'olors. Puc aguantar des de l'olor d'una escola plena de pàrvuls pixoners fins a la d'una aula amb adolescents de peus suats i bambes massa tancades. La mala olor d'ell, en canvi, feia de mal suportar. D'una banda, l'alè agre d'estómac buit -perquè tampoc no menjava. De l'altra, l'olor de cos suat i arrebossat amb aquells llençols que també brutejaven. I finalment, tot plegat es barrejava amb l'aroma de castanyes torrades. El resultat no era gens agradable. Amb tot, jo no em movia del seu costat, damunt del llit; creia que em necessitava. La lleialtat per damunt de tot!

Quan ella, cansada sortia de l'habitació, ell em mirava com si només jo el pogués comprendre. I el comprenia, de debò. No pas perquè m'expliqués res, sinó perquè notava el seu sofriment com si fos meu. Intuïa que ell se sentia ficat en un pou -pudent, hauria afegit jo-, la foscor del qual era absoluta. Si alçava la vista cap a la boca del pou, ell tampoc no hi veia llum,

com si la tapés una nuvolada densa de tempesta. I per acabar-ho d'adobar, no tenia ni la més mínima idea de què podia fer per sortir-ne. D'altra banda, saber-ho tampoc no l'hauria ajudat gens, perquè no tenia esma per a res, no es veia amb cor de fer cap gest. I és que per pensar, prendre decisions i actuar calia posar en marxa una maquinària que, en el seu cas, havia deixat de respondre com sempre. Posem per cas que volia tombar-se de costat al damunt del llit, doncs, l'ordre no arribava al cervell o, si hi arribava, ni cames ni braços no es bellugaven. I després d'uns breus instants pensant-hi, la seva ment es dispersava –mantenir l'atenció en una idea concreta també requeria una energia de la qual no disposava—i s'oblidava d'aquella ordre formulada però no executada. Fins que el costat esquerra li feia mal i la molèstia li recordava que volia girar-se i, així, torna a començar. En algun moment donat, després que l'ordre hagués fet moltes anades i vingudes per les neurones, circulant per les sinapsis a una velocitat més pròpia de primats inferiors, arribava a comunicar l'impuls nerviós al cos i, lentament, invertint uns quants minuts en l'operació -a risc de perdre'n el fil—s'acabava instal·lant sobre el maluc i l'espatlla dreta i tornava a agafar la posició fetal. Hauria donat qualsevol cosa per ser un fetus, un no-nascut. Perquè fins i tot la idea del suïcidi li resultava ingrata: treure's la vida representava una feinada que ell no podia dur a terme. Morir-se espontàniament era allò que més desitjava, però s'adonava que el seu cos no tenia cap intenció de fer-li aquell favor. De manera que imaginava l'estat més pròxim a l'ataràxia com l'embrionari, quan encara el sistema nerviós no s'ha desenvolupat.

Alguna vegada, em parlava. Podia dir-me, per exemple, que tenia l'ànima malalta. Així era com definia ell el seu problema de salut. A mi, m'hauria agradat demanar-li com ho sabia, però no l'interrompia per por que deixés de parlar altre cop. Ell es tocava alternativament el pit a l'alçada del cor i la part frontal del cap i repetia que tenia l'ànima malalta, amb la qual cosa jo interpretava que ell creia que tenia l'anima dividida entre dues zones corporals. Jo, això de l'ànima, no ho veia gaire clar. A mi, em semblava que ell tenia una malaltia com qualsevol altra, posem per cas, la diabetis. A un diabètic no li funciona el pàncrees i, si vol metabolitzar bé el sucre, ha d'injectar-se insulina. De la mateixa manera, n'hi ha d'altres a qui no els rutllen bé els neurotransmissors i han d'empassar-se píndoles per regular

l'estat d'ànim. Ni ell ni ningú, però, no em va demanar ni aleshores ni mai que emetés un diagnòstic i, doncs, jo em limitava a escoltar que tenia l'ànima malalta.

Amb tot, el cos d'ell continuava tenint funcions corporals, almenys algunes, perquè d'altres les tenia completament oblidades. Per exemple, havia gairebé oblidat que el cos necessita alimentar-se i es limitava a beure aigua amb gas a grans dosis. També semblava que tingués anestesià el sexe i ja no li interessava copular. Però, esclar, tants litres d'aigua carbonatada tenien un efecte col·lateral que exigia ser satisfet de manera imperiosa. "He d'anar a pixar", em deia tot d'una, mentre em mirava amb ulls envejosos. "Qui pogués ser un gos..." Jo no em molestava a retopar-lo perquè era obvi que en aquella i a la majoria de cases els gossos esperen a què els treguin a passejar per fer-ho. I ell es llevava per anar al bany, moment que ella aprofitava per demanar-li que passés per la dutxa, que anava fet una xarxó i la pudor era ja irresistible.

Ella aprofitava la treva passatgera i corria a obrir la finestra del dormitori de bat a bat per airejar-lo bé i canviar els llençols del llit, mentre es preguntava com havien anat a parar allà on eren, què se n'havia fet d'aquell home que ella havia conegut i amb el qual s'havia casat, tan treballador, tan devot de la seva família, tan orgullós del seu taller, tan pulcre i tan perfeccionista. I es demanava fins quan duraria tot allò i com s'ho faria ella per tirar endavant la casa, les sis criatures i el taller... Sobretot el taller! Des del primer dia, ells dos s'havien repartit les tasques: ella, la família i ell, guanyar els calers. Ara que ell no semblava disposat a mantenir la seva part del tracte, ella no es veia amb cor de substituir-lo al taller. Ho ignorava tot: el sistema de producció, els noms i les adreces dels clients i dels proveïdors, les martingales de la comptabilitat... I les criatures, tan petites com eren. La gran acabava de fer els onze anys i la petita amb prou feines arribava als dos.

Ell tornava del bany i s'acotxava de nou esquivant els intents desesperats d'ella per retenir-lo fora del llit a base d'exposar-li els seus pensaments, les seves pors. Ell, abans de sumir-se altre cop en el seu estat letàrgic, responia: "Sóc un miserable. No serveixo per a res. M'he convertit en una desferra humana".

De vegades, anant al bany es trobava amb alguna de les criatures. Si era una de les grans, aprofitava per dir-li que havien de deixar d'anar a l'escola, que no tenien diners per pagar-la, que estaven arruïnats. I prosseguia el seu camí arrossegant el peus, mentre la criatura es quedava palplantada al lloc, veient visions. Tenia constància que el pare havia deixat d'interessar-se pels resultats escolars, però ¿fins al punt d'obligar-los a d'abandonar els estudis...? En moments com aquell, jo permetia que ell anés sol a pixar i m'aturava per mirar de fet costat a la canalla. Aquelles criatures necessitaven amb urgència una moixaina, i del seu pare, francament, no en podien esperar cap. Ell probablement les devia continuar estimant però, a jutjar per les nul·les manifestacions externes, jo no creia que ho sentís ni tampoc que ho recordés.

Amb el temps, els millors amics d'ell, d'ella o de tots dos van passar per aquell dormitori tan poc ventilat per provar de fer-lo llevar, però cap de les amistats no ho va aconseguir. Ell se'ls mirava a tots amb la seva màscara fixa de tragèdia grega, sense obrir la boca, gairebé sense parpellejar i amb el cap buit de pensaments, excepte un que, de tant en tant, apareixia: "Toqueu el dos i deixeu-me en pau."

Un dels amics va reconèixer aquella malenconia tan intensa perquè no feia gaire que un parent seu havia passat per un estat similar. "Això és una depressió", va dictaminar. I els va donar l'adreça del neuròleg que s'havia ocupat amb èxit del parent deprimat.

Ell va accedir a llevar-se per a anar al consultori de l'especialista, com també, després, va acceptar de prendre la medicació amb precisió litúrgica perquè —això se li havia de reconèixer—era un pacient exemplar que mai no es va saltar ni una sola de les píndoles que li tocaven.

Passaven les setmanes, els mesos, i res no canviava: ell continuava al llit; jo, ajagut al seu costat; i ella, entrant i sortint de l'habitació, dividida entre tots els seus rols i sense saber què dir quan trucaven els operaris del taller per demanar directrius ni què faria quan s'acabessin els calers del banc.

I un dia ell, es va llevar i es va asseure en una de les butaques de la sala. Aquell canvi els va agafar a tots per sorpresa, excepte a mi, que ja feia dies que havia notat que l'olor d'ell havia començat a canviar. Primer, les variacions eren tan subtils que jo només les copsava intermitentment. Tot

d'una, captava a l'aire una certa aroma de mandarines, però, de seguida, la bafarada es perdia sense deixar rastre. Fins que va adquirir consistència i persistència i em vaig adonar que l'olor àcida de mandarina sortia de l'epidermis d'ell. Vaig imaginar que, si desapareixia l'olor de castanyes torrades per donar pas al perfum cítric, era perquè la depressió s'estava evaporant. Ara es posarà bé, em vaig dir. Amb tot, em sorprenia que no recuperés la seva olor de sempre, però vaig suposar que la química deglutida al llarg d'aquells mesos havia introduït variacions olfactives. I no m'hi vaig amoïnar gens. Ho reconec: en aquest punt, la vaig vessar.

A la butaca de la sala, amb la bata damunt del pijama –totes dues peces li anaven balderes ja que havia perdut molt de pes-, va començar a sortir del seu mutisme. Aleshores li exigia a ella que s'estigués al seu costat. I parlava molt i, a més, a una velocitat vertiginosa, tant que no tenia temps d'empassar-se la saliva i se li formaven dues petites acumulacions d'espuma blanca, una a cada cantó dels llavis. I un dia, no content amb xerrar pels descosits, es va posar a cantar. Va ser sota la dutxa –perquè, hores d'ara, ja havia renunciat al pijama i es vestia amb roba de carrer—i a tota potència, tanta que ni ella ni jo no vam poder ignorar-ho. Ens vam mirar, ens vam interrogar amb els ulls i vam concloure, sense paraules, que aquell bolero a tants decibels només podia tenir una significació: la medicació estava fent efecte i aviat la depressió no seria més que un mal record. Jo em sentia molt feliç i ella, em consta que també. I encara ens hi vam sentir més quan ell va determinar que havia arribat el moment de fer cap a la feina. Aquell vespre va tornar a casa exultant. Estava ple de projectes. “Ampliaré el taller, diversificaré una mica el negoci, compraré una furgoneta nova, contractaré dos treballadors més...” Ella vacil·lava. “¿Vols dir? ¿No seria millor que t'esperessis una mica, que tot tornés a rutllar com abans?” I ell, que no, que volia recuperar el temps perdut i que estava ple d'idees, totes brillants i totes giravoltant sense descans pel seu cervell esperant a ser posades en pràctica. Ella, malgrat que no reconeixia en aquell ésser audaç el seu home prudent de tota la vida, estava contenta de veure que tot tornava a rutllar.

L'olor de mandarina s'intensificava dia a dia i jo vaig començar a malfiar-me'n. Sobretot perquè l'aroma anava acompanyada d'unes alteracions en el comportament d'ell cada cop més evidents. A les nits no

dormia. Deia que no ho necessitava, que podia viure gairebé sense descansar... Feia broma i explicava que potser era una conseqüència de tots els mesos precedents esmerçats al llit. I es passava la nit escoltant música, pel meu gust a un volum exagerat. Ella era de la mateixa opinió, però no li podia fer cap advertència perquè ell tenia unes reaccions molt irades. Cridava: “Sóc a casa meva! ¿No puc posar la Tebaldi al volum que em passi pels collons?” Els veïns van opinar que no, que no era raonable poder escoltar l’obertura de Tannhäuser des de tres pisos més amunt a les quatre de la matinada. “Cony de cony i de recontracony!”, s’esgargamellava ell.

Que deixés anar paraulotes era una nova raresa. Com les nits en blanc, els soliloquis inacabables i gairebé incomprendibles –parlava tan de pressa que es menjava moltes síl·labes i amb prou feines se l’entenia-, la violència de les seves respostes i fins i tot de les seves accions, perquè sovint pegava les criatures per la mínima fotesa. Un dia, la més gran de totes es va endur una autèntica pallissa per haver vesat coca-cola damunt del sofà. I aquell va ser el tret de sortida perquè la canalla li tingués autèntic pànic: quan sentien la clau d’ell al pany de la porta d’entrada, corrien a amagar-se a les habitacions. Aleshores ella va determinar que allò passava de la ratlla i que havien de demanar visita al neuròleg.

El neuròleg va ser testimoni de la transformació del seu pacient: parlava amb molta animació, tenia plans de futur, volia recuperar el temps perdut, estava molt content, havia recobrat l’autoestima i també la seva vida sexual, menjava amb normalitat... “¿Què més vol, senyora?”, va dir el neuròleg. I va dictaminar que l’home estava curat. Ella va dir: “¿Vol dir que està curat? Si no s’assembla de res al meu home d’abans...” Però l’especialista, amb aire paternal, li va respondre: “Faci’m cas, passin-s’ho bé ara que poden; ja veu que la vida és molt imprevisible”.

Van sortir de la consulta, ella, amb l’ànima els peus i ell, amb l’ànima incandescent. Ell li va dir que volia anar a comprar unes coses per celebrar que ja estava bo. Tres hores més tard, quan va aparèixer per casa, ens va fer asseure a tots –la dona, les quatre nenes, els dos nens i jo mateix—a la sala i va repartir una pila de paquets. N’hi havia d’enormes: una casa de nines, una bola del món, una garatxe de tres plantes... Les criatures es van tornar boges. Allò era molt millor que la nit de reis! I el seu pare, més genial que

Baltasar! A ella li va donar un paquet molt petitó. Ella dubtava, no sabia si obrir-lo. “Va, dona, ja veuràs com t’agrada”, va dir ell. Ella va sospirar i va desembolicar una caixeta de vellut blau cel. Durant uns segons va mirar-se aquell estoig com si li fes por i, finalment, deixant anar un sospir, el va destapar. A dins hi havia una maragda de la mida d’un cigró. Era al capdamunt d’un anell, envoltada de brillants. “Au, posa-te’l”, va comminar-la ell amb impaciència, perquè ja es veia que havia estat esperant una altra reacció. La quitxalla, en sentir el to, es van alçar i van començar a moure’s sigil·losament cap a la porta. Ella es va col·locar l’anell al dit. Li anava bé. “¿Que no tens res a dir?”, va tronar ell. Ella, amb una veu força prima va respondre: “És bonic, però no té cap mena de lògica”.

Lògica no era el que abundava en aquella casa, i encara menys n’hi va haver al llarg de tot l’estiu, temps durant el qual ell va arribar al paroxisme total.

Calia moure’s i es movia: va fer uns quants viatges a França i uns quants més al Sud, sempre conduint a una velocitat molt superior a la permesa i molt per damunt del que raonablement podia aguantar el cotxe familiar, que no era precisament un últim model. A dins, tots anàvem morts de por.

Calia comprar i comprava sense aturador: una màquina de tallar gespa tot i que no teníem jardí; una enciclopèdia en alemany encara que a casa ningú no coneixia aquella llengua; una zodiac, que ningú no podria fer servir mai perquè no hi hauria la més mínima oportunitat de navegar...

Calia tenir idees i en tenia a dojo: “pintarem la casa, matricularem les criatures a classes de piano, aquest hivern anirem a esquiar, instal·larem un equip de música al bany...” Esclar que tan aviat com havien estat enunciades desapareixen sense deixar rastre. Afortunadament, pensava ella.

I no calia però ho feia: es barallava amb tothom, especialment quan conduïa i quan arribava a casa. Deixava anar els renecs més peregrins i recargolats que imaginar-se es pugui. Clavava calbots i patacs a les criatures, que li tenien autèntic terror. Menjava embotits i formatges a un ritme frenètic. I, en general, es considerava el paio més enginyós i atractiu de la comarca, qüestió sobre la qual s’abstenia de demanar el parer dels altres. I en la meua opinió, era millor així.

Fins que un dia vaig pensar: això s'acaba. Perquè, efectivament, ell tornava a fer olor de castanyes torrades. I esclar que encara tenia logorrea i era hiperactiu, però jo creia que per poc temps. Dies més tard, va ser ella qui va adonar-se de la transformació. "Alguna cosa li passa", va anunciar quan va veure que ell es refregava les mans constantment i es convertia en una esfínx que mirava obsessivament un punt de l'infinit que coincidia amb la finestra de la sala. I ell no s'adonava que relliscava perillosament pel camí que desembocava al pou. Fins que hi va caure de ple i es va ficar al llit murmurant que era una desferra humana i que no servia per a res.

Aleshores ella va buscar un psiquiatra i va trobar un metge jove, que encara creia en moltes coses i que es va avenir a visitar-lo a casa. Dos mesos després de la primera sessió i, donat que els antidepressius feien el mateix efecte que l'aigua de Lourdes, va decidir administrar-li electroxocs.

Aquella tarda, el metge va entrar amb un aparell a la mà que a mi em va semblar una bateria de cotxe. El va deixar damunt del tocador i va dir: "Ara li donaré curare, per controlar els espasmes i que no se li trenqui cap os". Jo em vaig acoquinar i em vaig ficar a sota del llit perquè pensava que el volia enverinar tal com feien els indis de l'Amazones quan sucaven les puntes de les seves fletxes amb aquest verí. Ignorava que, ara, el curare era un medicament sintètic fabricat pels laboratoris occidentals.

Durant uns segons no vaig sentir res i em vaig almar. Vaig sortir de sota el llit. Ell tenia els ulls tancats. El jove doctor va acostar dos elèctrodes recoberts de gassa blanca a les seves temples i va prémer un botó de l'aparell del tocador. Ell va començar a tremolar violentament. A mi, se'm van posar els pèls de punta. Allò era un horror! No hauríem d'haver deixat que li fessin.

Quan tot va acabar, ell va recobrar la quietud. Semblava un nen gran deseparat. Jo hauria volgut bordar-li: "No et desanimis, home. Segur que la medicina farà grans progressos i en el futur podrà ajudar-te". Perquè jo, això encara no ho havia dit, tinc una confiança diria que gairebé il·limitada en la ciència i el progrés.

Per fi, ell va obrir els ulls, però no semblava pas que em veiés. Vaig decidir fer-li una bordada curta per atreure la seva atenció, però parant

esment de no inquietar el psiquiatra. Aquell paio que manipulava els elèctrodes amb tanta agilitat em resultava pertorbador.

De seguida que va sentir el meu lladruc, va allargar la mà per acaronar-me el pèl.

—¿Estel? –va dir

¿Estel?, vaig pensar, perplex.

Em vaig ajeure a la vora d'ell perquè el meu llom li quedés ben arran i no hagués de fer gaires esforços per arribar a mi. Mentrestant, jo fingia una tranquil·litat que ni de lluny no sentia. ¿Com us hauríeu sentit vosaltres si us haguessin cridat amb el nom del gos que feia més de deu anys que era mort? Vaig voler creure que no era més que un lapsus. No podia ser que em confongués amb el meu predecessor, desaparegut d'aquella llar tants anys abans...

Aleshores, ella va entrar a l'habitació i, quan ell va parlar, jo no vaig poder continuar fent veure que no passava res.

Ella va dir:

—¿Estàs bé, amor?

I ell va respondre:

—¿Qui és vostè?